

Frihed til at blive bankdirektør

* Vi lever i et land, hvor der bor og gror en drøm om at forvandle sig fra en grim ælling til en hvid svane. Det er ganske vist.

»Målet er et samfund, hvor det er muligt at bevæge sig fra bistandsklient til bankdirektør.« Ordene stammer fra Anders Fogh Rasmussens åbningstale til Folketinget, hvor statsministeren fremlagde regeringens vision om at skabe et uddannelsessystem, som ikke 'taber' eleverne, men derimod ruster såvel de svage som de stærke elever, så de kan bevæge sig op ad den sociale stige og vinde over den negative sociale arv.

Begrebet social arv blev lanceret af den svenske psykiater Gustav Jonsson, som i slutningen af 1960'erne dokumenterede, at lige så vel som penge og genetiske træk kan arves, kan magtesløshed og fattigdom overføres fra generation til generation. I dag er begrebet blevet særdeles opportunt i den politiske retorik, hvor det henviser til det kedelige faktum, som talrige statistikker stadig slår fast: Dels slægter langt de fleste børn deres forældre på, hvad angår uddannelsesniveau, dels 'arver' børn af bistandsmodtagere, misbrugere mv. med stor sandsynlighed også forældrenes problemer. Det vil regeringen nu råde bod på ved at reformere skolesystemet. Men hvad kan skolen gøre for at nedbryde den sociale arv?

Ingenting, mener Staf Callewaert, der i de seneste 50 år har beskæftiget sig med uddannelsespolitik og socialisation i store dele af Europa og i Afrika. Han er i dag emeritus efter adskillige år som professor, først i pædagogisk psykologi ved Aalborg Universitet, siden i pædagogik ved Københavns Universitet.

»Det, statsministeren siger, det er det samme, som også socialdemokraterne har prøvet at få folk til at tro i alle herrens år, nemlig: Skolen kan ændre på den sociale arv. Men det kan den ikke. Alt, hvad vi ved, er, at hvis skolen gør noget, så er det, at den

øger afstanden, fordi børn kommer mere ulige ud af folkeskolen, end de kommer ind. Det ved vi. Det sker i alle skoler i alle lande. Og det kan heller ikke være på en anden måde. Så man må holde op med at sige, man vil ændre det. Folk er ikke ulige, fordi de går i skole. Folk er ulige, fordi samfundet er ulige. Skolen kan ikke lægge særlig meget til eller trække særlig meget fra. Og gør den noget, så er det, at den lægger til. Den øger uligheden,« siger Staf Callewaert.

Den udfordrende skole

Velfærdssamfundet har ellers fostret mange forsøg på at mindske den sociale ulighed i skolesystemet, men det er ikke lykkedes for nogen af dem, fortæller Staf Callewaert. Et sådant forsøg var folkeskoleloven fra 1975, som den daværende undervisningsminister, Ritt Bjerregaard, stod bag. Den sigtede efter at øge ligheden i folkeskolen, men det er slet ikke den vej, Anders Fogh Rasmussen nu vil gå, når han sætter den sociale arv på den politiske dagsorden. Tværtimod. For som statsministeren sagde i sin åbningstale med direkte reference til Ritt Bjerregaard: »Vi skal gøre op med den udlignende skole, hvor man siger: 'Hvad ikke alle kan lære, skal ingen lære'. I stedet skal vi udvikle den udfordrende skole, hvor man siger: 'Alle skal lære, så ingen bliver tabt'.«

Hvad er det for en undervisningspolitik og ideologi, statsministeren giver udtryk for i åbningstalen?

»Der bruger han den gamle borgerlige kritik af socialdemokratisk uddannelsespolitik, at under påskud om at hjælpe de svage så taler systemet om, at det skal være lige for alle. Men det, der sker, er, at de svage ikke bliver hjulpet, og de stærke bliver bremset. De liberale siger så, at det ikke er godt: Alle skal hjælpes. I en rigtig liberal tradition ville man tænke på den måde. Men statsministeren har ikke formu-

leret sig på den måde. Han siger noget nær nonsens: at man skal kunne bevæge sig fra bistandsklient til bankdirektør. Det er til grin, for sådan sker det ikke. Man skal over så kolossalt mange barrierer, før det sker,« siger Staf Callewaert.

»Det, som Venstre repræsenterer i dag, er ikke en liberal eller neoliberal tradition. Det er en 'home made' politisk position. En rigtig liberal tradition vil på en helt anden måde markere det meritokratiske. Det er den gamle 'den, der er flittig og satser, og som er kyndig, han skal have en chance. Uddannelsessystemet skal ikke belønne andet end den her indsats og ikke, hvor man er vokset op, eller hvad man ellers har for ressourcer'.«

Ifølge Staf Callewaert skal man først og fremmest ændre markant på de økonomiske betingelser for de dårligst stillede, hvis man vil gøre sig forhåbninger om at mindske den sociale ulighed. I Sverige har man eksempelvis positive erfaringer med at give studerende støtte efter forældrenes indkomst. Politisk set er det imidlertid umuligt at få gennemtrumfet sådanne tiltag.

»Det vil være en drastisk diskriminering af dem, som har det hele hjemmefra, både finansielt og kulturelt. Men vi ved, at det virker. Det har man prøvet, men det er politisk uacceptabelt,« siger han.

Når lighed er lig ulighed

I dag synes der at være politisk konsensus om, at alle som udgangspunkt skal have lige muligheder og chancer. Derfor sigter skolesystemet også efter at behandle alle lige, men resultatet er social ulighed, fortæller Staf Callewaert.

»Man siger 'lige chancer for alle'. Så læreren snakker ikke mere med drengene end med pigerne. Han snakker ikke mere med de stærke end med de svage. Han er virkelig fair. Og sandheden er den, at det er han. Han behandler alle lige, hvilket gør, at re-

Begrebet social arv er atter kommet på den politiske dagsorden. Med en vision om at skabe et samfund, hvor en bistan sklient kan blive bankdirektør, vil regeringen reformere skolesystemet til gavn for både stærke og svage elever. Men skolen kan ikke ændre den sociale arv, siger professor emeritus Staf Callewaert. Tværtimod øger den uligheden.

sultatet bliver det samme for de svage. For hvis de svage virkelig skulle kunne komme frem, så skal behandlingen være ulige. Så skal man arbejde mere med de svage, involvere dem hele tiden og bruge mere tid på dem. Det gør læreren ikke. Han behandler alle lige. At behandle alle lige i klasseværelset er den sikreste måde at fremstå som perfekt, fair, retfærdig osv., men man kan være stensikker på, at resultatet er, at uligheden øges.»

Hvordan skal læreren i stedet undervise, hvis han skal gøre en indsats for at opfylde statsministerens ønske om at nedbryde den negative sociale arv?

»Man skulle sige til Anders, 'ok, min ven, nu laver du et cirkulære, der sendes ud til alle skoler, der siger til læreren, at når han har en time og 30 elever, og der er to børn af bistan sklienter, så skal den ene halve time gå til dem og den anden halve time til de andre'. Hvis statsministeren virkelig vil have, at i hvert fald nogle af bistan sklienternes børn bliver bankdirektører, så er det sådan, det skal gå til. Men det hele er snak i den blå luft, det har ikke med virkeligheden at gøre. Det, han vil, er at dække over hans elitære løsninger. Alle skal promoveres, de stærke mest og de svage også lidt, og gad vide, om nogen bistan sklient bliver bankdirektør.«

Fra stænder til klasser

Hvor stammer ideen om, at alle skal have lige muligheder, og at det skal være et mål for skolen?

»Den er typisk liberal. Hvis vi går længere tilbage, da bestod samfundet af stænder, af folk som indtager en vis position og udøver den. Og det er noget, du er født til. Den moderne liberale kapitalisme prøver at bryde det og siger 'nul og niks. Der findes ingen anledning til, hvorfor du skal blive ved med at være bonde eller blive ved med at være godsejer. Enhver kan vælge, og enhver skal have chancen for at blive det, han gerne vil blive'.«

ILLUSTRATION: PETER MADSEN

Man indsætter en frihed i stedet for en determinisme og siger, enhver er sin egen lykkes smed, som med flid og vid kan kæmpe sig op ad den sociale rangstige?

»Ja, og sætter det som højeste værdi. Det vil sige, det er individualisme, subjektivism, det er nedbrydning af kaster og stænder. Og i stedet – det er Marx' triumf at vise, hvad der så kommer. Og hvad er det så? Det er klasse,« siger Staf Callewaert og påpeger, at der ikke findes et eneste samfund i verden, som

ikke har haft sociale hierarkier såsom stænder, kaster eller klasser.

For sociologer som Staf Callewaert og franskmanden Pierre Bourdieu er det især interessant at undersøge og forklare, hvad det er for nogle mekanismer, der bevirker, at folk accepterer de sociale hierarkier, så at uligheden opretholdes.

»Når nu uligheden er her og produceres i produktionen, men bekræftes i skolesystemet, hvordan kan det så være, at folk finder sig i det? Og tilmed tror, at

det er deres fejl? Hvordan kan det være? Hvordan kan det være, at folk lader sig forføre?» spørger Staf Callewaert.

»Hele den her fascination af lighed i uddannelse og gennem uddannelse i samfundet er et signal, det er et farligt fantasifoster, det er en afledningsmanøvre. Og den er meget forståelig i sin umiddelbare, konkrete betydning,« siger han.

»Det, som også er helt afgørende, er at forstå, at skolen er det sted, hvor man hele tiden forandler

► sociale forhold til intellektuelle forhold. Bourdieu har en forfærdelig måde at vise dette på: Han siger, at hvis vi har en konkurrence, altså hvis der for eksempel er 20 ph.d.-stillinger at søge, og 100 søger, så er den, der er nummer 21, dum. Den, som er nummer 20, er klog. Det vil sige, at skolen og hele skolens eksamenssystem er ude efter at forvandle minimale forskelle mellem folk til store forskelle mellem folk,« siger Staf Callewaert.

Mønsterbrydere

Trods det at den sociale arv viser sig som et ordnet mønster i statistikkerne, levner statistikkerne også plads til en mindre gruppe mennesker, som ikke træder i forældrenes fodspor, men som går sine helt egne veje – mønsterbrydere. Og det er netop antallet af mønsterbrydere, regeringen vil gøre en særlig indsats for, bliver større.

Med titlen professor på visitkortet og en lang, beundringsværdig karriere har Staf Callewaert – søn af en tagdækker og en sygeplejerske – selv erfaret, hvordan det føles at gå i en anden retning end forældrene. Ligesom Bourdieu, hvis farfar var landmand, hvis far var postbud, og han selv endte som én af verdens førende sociologer.

»Når både Bourdieu og jeg kommer på universitetet, er vi bundløst skeptiske. Vi ved, at det meste er bluff. Du bliver dybt, dybt skuffet som opkomling, når du er landet dér, hvor du havde bildt dig selv ind, at himlen ville åbne sig.«

Ifølge Staf Callewaert er det blot en eller to procent af befolkningen, som virkelig formår at ændre social kurs, men han vil nødig kalde sig selv eller Bourdieu for mønsterbrydere, da han ikke mener, man kan tale om at bryde et mønster.

»Det er et forkert begreb, for selv i mit tilfælde eller i Bourdieus tilfælde kan man godt se forbindelser til mønstret. Der findes altid nogle overgangsste-

Professor emeritus Staf Callewaert

Tidligere Institut for filosofi, pædagogik og retorik ved Københavns Universitet

der: Du skal over bækken, men der ligger nogle sten, hvorpå du kan sætte din fod. Du hopper ikke bare,« siger Staf Callewaert. »Den sociale virkelighed ser dog ikke sådan ud. De fleste går ikke over bækken, men bliver på den ene side. De bliver hjemme og holder sig der. Men de, som går over bækken og ind i den store verden, har haft hjælp fra nogle sten, som de kunne sætte fødderne på.« ▲

Camilla Mehlsen
Asterisk@dpu.dk